

Vzdělávací institut[®]
Středočeského kraje

Středočeský kraj

Vzdělávací program

STUDIUM PEDAGOGIKY PRO UČITELE

šk. rok 2021/2022, kurz SP2

**OSOBNOST PEDAGOGA
Z POHLEDU SEBEREFLEXE**

Závěrečná práce

Zpracoval: Mgr. Zdeněk Fekar
Dne: 20. 5. 2022
Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Vosmik

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou závěrečnou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených a s využitím poznatků získaných ve vzdělávacím programu Studium pedagogiky pro učitele.

V Praze dne 20. 5. 2022

Mgr. Zdeněk Fekar

OBSAH

Úvod	str. 4
1 Teoretická část	str. 5
1.1 Cíl práce	str. 5
1.2 Charakteristika profese učitele	str. 5
1.3 Učitelovo pedagogické myšlení	str. 6
1.4 Chování učitele a jeho vliv na základní typy žáků	str. 7
1.5 Klima třídy, zpětná vazba a autorita učitele	str. 9
2 Praktická část	str. 12
2.1 Vlastní sebereflexe aneb Jak jsem se neminul povoláním	str. 12
2.2 Průzkum mezi studenty	str. 13
2.3 Podle zpětné vazby jsem lepší učitel, než jsem čekal	str. 15
Závěr	str. 16
Seznam použité literatury	str. 17
Přílohy	str. 18

ÚVOD

Učit jsem začal na střední škole jako takzvaný odborník z praxe. Jako šéf marketingu firmy, která byla partnerem soukromé střední školy, jsem na žádost její ředitelky uspořádal přednášku, která měla studenty provést marketingem – a tak se ze mě stal učitel marketingu. Nejdřív šlo o jednu, později dvě hodiny týdně a ještě později k tomu přibyl seminář z marketingu a managementu.

Takto jsem odučil sedm školních roků. Po roční pauze jsem rok externě učil na vyšší odborné škole a po dalších dvou letech přestávky jsem se stal učitelem státní střední školy. Původně i tady jsem měl učit dvě hodiny týdně jediný předmět související s managementem. Kovidová pandemie ale přinesla zásadní změnu – jeden z učitelů společenských věd se v reakci na distanční vyučování rozhodl školu opustit a já jsem převzal předměty, které jsem sice v minulosti na vysoké škole zaměřené na ekonomiku a komunikaci vystudoval, rozhodně jsem se ale nepovažoval za odborníka v daném oboru. Měl jsem za to, že půjde jenom o dočasné řešení – nicméně mi tyto vyučovací předměty zůstaly i v dalším školním roce.

A to byl vlastně důvod, který mě přivedl ke studiu pedagogiky. Ne že by to byl požadavek školy, spíš já sám jsem chtěl získat ucelenější pohled na profesi, které jsem se sice už za mých středoškolských studií chtěl věnovat, ale dostal jsem se k ní oklikou až o mnoho let později.

Mou odborností je marketing, public relations a novinařina. Většinu života jsem strávil v obchodních či novinářských pozicích.

Možná je paradoxní, i když mi přijde, že spíše zákonité, že v rámci studia pedagogiky jsem několikrát dospěl k bodu, že vlastně v učitelství pokračovat nechci. Naopak jindy jsem si uvědomil, jak skvělá je to profese – dodnes cituji kolegu Miroslava Vosmika, který na jedné z přednášek srozumitelně formuloval něco, co jsem vždycky tak nějak tušil, aniž by mě napadlo trefně pojmenovat základní vlastnost učitelství: je to hodně svobodná profese a navzdory různým teoriím je především na učiteli samotném, jak ji pojme. Shodou okolností dva týdny před tím, než jsem se pustil do psaní této práce, jedna z mých novinářských kolegyně, velmi zkušená ekonomická šéfredaktorka Tereza Zavadilová, podotkla, že v tom jsou si učitelství a žurnalistika blízké. V tom jí musím dát za pravdu.

1 TEORETICKÁ ČÁST

Už během psaní seminárních prací v rámci pedagogického studia jsem se často zamýšlel nad profesí učitele i nad tím, jakým učitelem jsem já sám. Právě proto jsem si toto téma vybral pro svoji závěrečnou práci.

Při shromažďování odborné literatury a během jejího studia jsem si uvědomil, že tématu se teorie věnuje spíš okrajově. O to cennější mi přijde zamyslet se nad osobností pedagoga.

1.1 CÍL PRÁCE

V teoretické části se pokusím zmapovat, co o osobnosti pedagoga říká odborná literatura – byť, jak už jsem zmínil, jsem čekal, že v ní najdu konkrétnější odpovědi.

V praktické části zhodnotím deset let vlastní učitelské praxe a pokusím se formulovat vlastní pohled. A protože považuji za důležitou součást práce učitele i schopnost přijmout zpětnou vazbu od žáků, vytvořil jsem dotazník, o jehož vyplnění jsem požádal svoje stávající i dřívější žáky, abych mohl porovnat svůj pohled s jejich hodnocením mé práce.

1.2 CHARAKTERISTIKA PROFESE UČITELE

Zatímco výzkum, jehož objektem je učitel, je ve světové pedagogice velmi intenzivně rozvíjený, v tuzemsku až do roku 1989 to bylo nedostatečně (Průcha, 2017, s. 172-173). To je možná důvod, proč je těžké v odborných zdrojích najít jednoznačnou odpověď na otázku, jaká by měla být osobnost pedagoga – i když víc než třicet polistopadových let není dostatečným vysvětlením.

Naopak možná trochu paradoxní je, že jednou z prvních příruček, které u nás specifikovaly charakteristiky osobnosti a činnosti učitele, byl Rádce pro školní čekancy, pomocníky a učitele v císař. králov. zemích, jehož autorem byl J. Engelbert, který na počátku devatenáctého století v zásadě definoval tři důležité rysy: motivaci k povolání, talent pro povolání a kognitivní vybavenost (Průcha, 2017, s. 188).

Citovaný Průcha ve své knize zmiňuje (s. 189-190), že některé zažité předpoklady se nepotvrdily, jako například vztah věku a profesní zkušenosti, jiné naopak potvrzují významný efekt v rámci edukačního procesu – mezi nimi uvádí komunikační schopnosti učitele.

Jedním z mála tuzemských výzkumů, které analyzují osobnost středoškolského učitele, je práce J. Pelikána z roku 1991. Podle něho úroveň pedagogické práce učitele závisí na stupni a míře sociability, typu vzdělání, oblíbenosti ve sboru, interakci se žáky, odbornosti, přiměřenosti klasifikace, organizačních schopnostech a míře tvořivosti. Naopak nepodstatné jsou věk učitele, jeho pohlaví, délka pedagogické praxe, zdravotní stav či stupeň neurotičnosti (Průcha, 2017, s. 193).

1.3 UČITELOVO PEDAGOGICKÉ MYŠLENÍ

Odborná literatura používá různé pojmy pro totéž, co se dá označit jako učitelovo (pedagogické) myšlení. Jde o komplex profesních idejí, postojů, očekávání, přání a předsudků, které vytvářejí základnu pro učitelovo jednání, pro vnímání a realizaci edukačních procesů. To je zčásti společné všem příslušníkům profese, zčásti individuálně variabilní, zčásti uvědomované, zčásti nikoli, zčásti má vědomostní základ a zčásti emotivní charakter (Průcha, 2017, s. 195). Z výčtu je zřejmé, že velká část spočívá v pojetí výuky, ale nikoli nedůležitá je i psychologická část, to, jak se učitel vnímá.

Průcha zmiňuje zajímavý český průzkum, který uskutečnili a v roce 1994 publikovali v časopise *Pedagogika* Mareš, Skalka a Kantorková, kteří se snažili zmapovat učitelovu subjektivní odpovědnost za školní úspěšnost žáků. Vyplývá z něho, že ženy se cítí o jedenáct procentních bodů zodpovědnější za úspěšnost žáků, ta mírně roste s délkou praxe a naopak klesá podle stupně školy. Za neúspěchy žáků se naopak o devět procentních bodů více cítí zodpovědní muži, s rostoucí délkou praxe pocit odpovědnosti klesá a podle stupně školy je překvapivě nejvyšší na vysoké a nejméně na střední škole. „Zjistilo se, že učitelova subjektivní odpovědnost má dvě relativně samostatné složky: odpovědnost za úspěchy a odpovědnost za neúspěchy žáků. Pokud... žáci jsou úspěšní, mají učitelé tendenci připisovat zásluhy sobě, nikoli žákům. Pokud... žáci jsou neúspěšní, mají učitelé tendenci zříkat se své odpovědnosti a vinu přesouvat spíše na žáky,“ cituje trojici výzkumníků Průcha (2017, s. 196-197).

Jiný výzkumník, Australan Gordon MacLeod, v roce 1988 stavěl na autoevaluaci učitelů. Ze srovnání učitelů mateřských škol a učitelů šestého ročníku vyplývá, že obě skupiny za nejdůležitější pro hodnocení vlastní úspěšnosti považují vzdělávací výsledky žáků, u učitelů základních škol jsou druhým nejdůležitějším kritériem

výsledky zkoušení a testů a naopak vlastní pocity úspěšnosti uvádí jen zhruba šestina až pětina respondentů (Průcha, 2017, s. 199-200).

1.4 CHOVÁNÍ UČITELE A JEHO VLIV NA ZÁKLADNÍ TYPY ŽÁKŮ

Aby to nebylo tak jednoduché, je nutné uvědomovat si důležitost psychologických aspektů vyučování, kterými se zabývají například Roswitha Riebisch a Hubert Luszczynski.

Na základě neurobiologického výzkumu je možné jednotlivce přiřadit do jedné ze čtyř nebo pěti skupin základních učebních stylů. Pro dorozumění lidí mezi sebou je důležité, aby se jejich vzorce myšlení a chování setkávaly a rezonovaly. A pokud chceme, aby si lidé rozuměli velmi dobře, musí jejich vzorce chování vykazovat zásadní shody. Pro vyučování mají tyto poznatky dramatické a dalekosáhlé důsledky, říkají totiž, že pokud se má žák učit skutečně optimálně, pak musí metoda, kterou aplikuje učitel, a vzorec myšlení žáka ležet na jedné vlnové délce (Riebisch, Luszczynski, 2013, s. 9).

Autoři se v popisu interakce mezi učitelem a žákem odvolávají na čtyři modely strategií učení podle Davida M. Noera, majitele agentury pro podnikové poradenství a personální rozvoj ze Severní Karolíny (Riebisch, Luszczynski, 2013, s. 15):

Tab. 1: **Modely strategií učení**

myšlení	prožívání	jednání	spolupráce
interpretace života pomocí racionální analýzy	interpretace života pomocí prožitků	interpretace života pomocí jednání-činů	interpretace života ovlivněna působením ostatních
důvěra ve fakta	důvěra v prožitky	důvěra v jednání-činy	důvěra ve spolupráci
učení se pomocí strategického myšlení	učení se s pochopením vlastních i cizích prožitků	učení se na reálných situacích ("learning by doing")	učení se od ostatních

Z těchto modelů vychází typologie definující čtyři základní skupiny žáků: přemýšlivý typ, emocionální typ, čínorodý typ a spolupracující typ a charakterizují jejich silné a slabé stránky (Riebisch, Luszczynski, 2013, s. 19-26).

Tab. 2: Typologie žáků

typ žáka	silné stránky	slabé stránky
přemýšlivý	dobrá intelektuální výkonnost ctižádostivý dobrá koncentrace rychlé porozumění dobré vyjadřovací schopnosti schopnost precizní interpretace analytické myšlení = zvědavý, pociťuje radost z učení, vyrovnaně koncentrovaný a ctižádostivý	přílišná ctižádostivost silné přetěžování se nervozita vznětlivost provokativní povýšenost (nafoukanost) těžko přechází k praktickému jednání má malé sociální schopnosti (je egoistický) = působí povýšeně a distancovaně
emocionální	komplexní obrazová představivost tvořivý, připravený pomoci společenská angažovanost umělecké a hudební schopnosti inovativní dovednosti intenzivně se zabývá etickými a morálními otázkami mimořádné zájmy a sympatie = tvořivý, angažovaný a připravený pomoci	rychle mění náladu velmi jednostranně zaměřený a motivovaný má silné sympatie/antipatie nevyrovnanost, svéhlavost pracuje s velkým zaujetím nebo předčasně přeruší svoje konání (prchlivost, strach) je nespolečenský (navzdory vyšším sociálním kompetencím) = sklony k emocionálnímu přeceňování
čínorodý	velký zájem o vše nové aktivní, mnohostranně zaměřený snadno motivovatelný duševně a motoricky tvárný dobře sociálně integrovatelný (oblíbený) optimistický a adaptabilní dobré praktické myšlení = motoricky zručný a rychle se nadchne	motorický neklid krátce udrží pozornost malá vytrvalost rychle se nechá odradit nerad se drží pravidel (vyrušuje) je nespolehlivý = neklidný a snadno se nechá rozptýlit
spolupracující	týmově orientovaný spolehlivý spolupracovník vytrvale a soustavně čínorodý přívětivý odolný s vnitřním klidem společností akceptovaný vyrovnaný nepřetěžuje se = týmově orientovaný, vyrovnaný a vytrvalý	motorická a duševní pasivita málo vlastní iniciativy málo zájmů (flegmatik) těžko se motivuje málo ctižádosti využívá ostatní = velmi pohodlný a těžko se aktivizuje

Není jednoduché na základě jednotlivých charakteristik správně vnímat jednotlivé typy žáků. Sami autoři na str. 30 upozorňují, že se „nesmíme v žádném případě nechat zlákat k úsudku, že přemýšlivý typ je nejinteligentnější... Stejně tak dobrý kognitivní výkon jako typ přemýšlivý může docílit typ emocionální, čínorodý nebo spolupracující. Záleží jenom na konkrétních jedincích, jak využijí rozumové schopnosti, i když pro ně nejsou nejtypičtějšími předpokládanými přednostmi.“

Když velmi hrubě, ve shodě s autory, shrnu, jaké má být přiměřené chování učitele tváří tvář typologii žáků – mělo by jít o podporování silných stránek a odstraňování nedostatků či slabých stránek (Riebisich, Luszczynski, 2013, s. 44-55), konkrétnější postupy je možné uvést v tabulce.

Tab. 3: Co by měl dělat učitel...

typ žáka	podpora silných stránek (zajištění úspěšných zážitků)	odstraňování nedostatků a předcházení nezdarů (rozvinutí klíčových kompetencí)
přemýšlivý	ukázat odbornou kompetenci být věcný a mít dobře strukturovaný výklad klást vyšší intelektuální požadavky (připravovat zvláštní úkoly) prací ve dvojicích zvyšovat výkonnost ocenit mimořádné výkony (slovní pochvala, známka navíc)	zadávat doplňující úkoly zadávat úkoly pro práci ve dvojicích zadávat úkoly pro skupiny zprostředkovat respektování schopností ostatních žáků (především začlenit do prací ve skupinách a ve společných projektech)
emocionální	obsah učiva naplánovat tak, aby mohly být zapojeny emoce žáků (názorné vyučování) zohlednit zvláštní nadání/zálaby pomocí zvláštních úkolů zjistit zájmy žáka a přistupovat k němu aktivně diskutovat o všeobecně uznávaných hodnotách a pravidlech (mluvit i o konfliktech!) připustit vlastní způsoby řešení žáků	stanovit pravidla vzájemných vztahů a důsledně vymáhat jejich dodržování přesně pojmenovat výukové cíle a vyžadovat jejich plnění odmítnat provokace žáků a otevřeně o nich diskutovat, společně hledat řešení společně a nestranně řešit konfliktní situace
čínorodý	zaměřit se na praktické vyučování rozdělit přehledně téma výuky do malých bloků umožnit úspěšné zážitky po malých učebních krocích klást velký důraz na osobní náklonnost, hodně chválit dát prostor velkým pohybovým potřebám žáků	výuku naplánovat tak, aby probouzela zvědavost a zájem o detail "staré" stále opakovat (vede k trvalé fixaci znalostí) ukládat povinnosti, které musí být spolehlivě splněny pevně stanovit pravidla a na každé jejich porušení jasně a včas reagovat
spolupracující	nabízet rozmanitou práci ve skupině zadávat zvláštní úkoly, které vyžadují velkou trpělivost zadávat zvláštní úkoly, při kterých je vyžadována spolehlivost formulovat minimální požadavky (prokázat pochopení pro určitou pohodlnost)	pozorně reagovat na dobré výkony spolužáků a motivovat ostatní k jejich napodobování cíleně zadávat úkoly k samostatnému zpracování (působí proti jejich pasivitě) aktivně vtáhnout žáka do výuky jasně rozdělit úkoly při skupinové práci

Navíc, aby to bylo v praxi komplikovanější, kromě typologie žáků existuje i typologie učitelů – i mezi nimi rozlišujeme přemýšlivý, emocionální, čínorodý a spolupracující typ. Zvládnout bychom vlastně měli víceméně všechny styly. „Bez ohledu na školu, vyučování či naši roli jakožto učitele je pro běžný život užitečné osvojit si všechny čtyři strategie chování a flexibilně je uplatňovat,“ radí autoři (Riebisch, Luszczynski, 2013, s. 77).

1.5 KLIMA TŘÍDY, ZPĚTNÁ VAZBA A AUTORITA UČITELE

Nejenom samotný učitel má vliv na kvalitu výuky. Jedním z důležitých faktorů je i klima třídy, jinak též označované jako edukační klima (či řadou jiných termínů). Jde o

vztahy mezi žáky a učiteli i mezi žáky navzájem. Prostředí třídy je přitom určujícím parametrem školní úspěšnosti žáků (Průcha, 2020, s. 144).

Zkušenosti ze zahraničí, konkrétně z Izraele, ukazují, že učitelé vidí klima, které spoluvytvářejí, jako mnohem lepší, než jak ho vidí jejich žáci – naproti tomu se učitelé i žáci shodují v tom, jaké by optimálně mělo být (Průcha, 2020, s. 146). Troufnu si říct, že velmi podobné to bude i u nás.

Pokud učitel hodnotí žáky, měl by se sám zajímat, jak oni hodnotí jeho práci. Přijde mi to přirozené, učitel přece nežije v umělém skleníkovém prostředí. Zpětná vazba by měla být samozřejmou součástí učitelovy práce – přitom skutečnost je dost pravděpodobně opačná, jak naznačuje pro někoho kontroverzní Líný učitel. „Mnoho učitelů se za celou svou profesní dráhu žáků ani nezeptá. Jeden z důvodů evaluace je ten, že učitel je ve škole kvůli žákovi, ne žák kvůli učiteli. Učitelé se obávají také toho, že žák bude vypovídat ‚subjektivně‘. Ano, právě to potřebujeme!“ (Čapek, 2020, s. 115) a dodává i smysl hodnocení učitelů: „už braní si zpětné vazby a měření klimatu samo klima zlepšuje“ (Čapek, 2020, s. 117).

Každý, kdo se zabývá osobností učitele, nutně narazí i na pojem autorita. Měl by vůbec učitel být autoritativní? Uznávaná učebnice pedagogiky upozorňuje, že „nahlédneme-li do odborných publikací, záhy zjistíme, že v pojetí autority zdaleka neexistuje shoda“ (Vališová, Kasíková, 2011, s. 446). A podle téhož zdroje bývá autorita obvykle pojímána v trojí rovině: jako všeobecně uznávaná vážnost, vliv, úcta, moc, obdiv; jako obecně uznávaný odborník, vlivný činitel a ve smyslu úřadu. Vališová míní, že pojem výstižně vymezuje definice, že „autorita je svou podstatou antropologická konstanta, která spoluvytváří pravidla skupinového života, organizační řád skupiny, spolupodmiňuje její biologické přežití, rozvoj jedinců i předávání zkušeností z generace na generaci“ (Kučerová, 1999, s. 73).

Přitom známe různé typy autority (Vališová, Kasíková, 2011, s. 447-448), mj. skutečnou a zdánlivou, přirozenou a získanou, osobní, poziční a funkční, formální a neformální či statutární, odbornou a morální. Vališová odmítá tvrzení, že „autoritu člověk buď má, nebo nemá“ s tím, že ve spojitosti s výchovou je třeba ji interpretovat jako „hru“ sociálních rolí, kdy „jednu část vztahu tvoří role ‚vedoucí‘ a druhou role ‚následující‘ (např. rodič a dítě, učitel a žák)“, přičemž obě role se vzájemně dotvářejí, doladují, jsou komplementární, ovšem asymetrické a tedy se nedají ztotožňovat (Vališová, Kasíková, 2011, s. 451).

I když sám sebe typologicky řadím spíše mezi učitele demokratického stylu (Vosmik, 2022, s. 17), po dvou letech intenzivnější učitelské praxe jsem v závěru své seminární práce z psychologie dospěl k tomu, že „dobrou cestou k předcházení konfliktům může být autoritativnější přístup. Demokratičtější pravidla mohou žáci chápat jako slabinu učitele.“ (Fekar, 2022, s. 9)

2 PRAKTICKÁ ČÁST

Pokusím se stručně shrnout, co mi k tématu dala prostudovaná odborná literatura a jaký je můj vlastní pohled. Navíc přidám výsledky průzkumu, který jsem uskutečnil mezi vlastními, stávajícími i dřívějšími, žáky.

2.1 VLASTNÍ SEBEREFLEXE ANEB JAK JSEM SE NEMINUL POVOLÁNÍM

Po prostudování odborné literatury mi přijde ještě těžší vlastními slovy zhodnotit sám sebe jako učitele. Nikde jsem totiž nenašel jednoduchý „návod“ nebo seznam požadavků, jaký by učitel měl být. Zaujalo mě ale, že už v devatenáctém století Engelbert kromě schopnosti práce s informacemi uvedl jako důležité motivaci i talent. Stejně tak jsem nepřehlédl, že Průcha mezi významnými faktory zmiňuje schopnosti komunikace.

Celkem to ladí s přednáškou z psychologie, kterou jsem v rámci studia absolvoval, kde se mezi nejvýznamnějšími charakteristikami osobnosti dobrého učitele skví umění jednat se žáky, schopnost komunikace s nimi, rodiči i kolegy, autentický zájem o mladé lidi, adaptabilita, emoční inteligence a nakonec i spokojenost a vyrovnanost učitele (Vosmik, 2022, 11).

Z výše uvedeného jsem hodně vycházel, když jsem dával dohromady dotazník pro zpětnou vazbu mezi mými studenty.

Shodou okolností až dávno poté, co jsem dotazníky rozeslal, vyšly v Učitelských novinách (2022, s. 20) výsledky průzkumu společnosti Než zazvoní, který se dal také částečně použít. Respondenti sice měli odpovídat na to, co je pro ně podstatné při výběru střední školy - částečně se ale dotýkali i charakteristik učitelů.

Když se pokusím o velké zjednodušení, učitele určuje trojice faktorů – odbornost, charakter a postoje. Význam pojmu odbornost je asi jasný, zbylé dva je třeba definovat. Vycházejí z Psychologického slovníku chápu charakter jako jakousi vtisknutou značku každého z nás, kostru osobnosti, která psychologicky umožňuje rozlišitelnost živých bytostí, (Hartl, 1994, s. 68), zatímco postoje jsou sklon ustáleným způsobem reagovat na předměty, osoby, situace a na sebe sama (Hartl, 1994, s. 151), tedy něco v zásadě naučeného. Jedno druhé samozřejmě ovlivňuje, ovšem něco „máme dané“ a něco se můžeme či musíme naučit.

Z mého pohledu jsou charakterové (a postojové) faktory důležitější víc než odbornost, protože člověk s dobrými charakterovými vlastnostmi je schopný

adaptability, naučit se naučitelné – což přece je a má být podstatou učení budoucnosti: umět se učit. Jinými slovy: za zásadnější považuju lidské vlastnosti – komunikaci, empatii, vyváženost rozumu a emocí... Rozumím ale tomu, že laická, ale pravděpodobně i velká část profesní veřejnosti bude vnímat odbornost jako klíčovou.

Jak jsem v úvodu stručně nastínil vlastní kariéru, moje profesní dráha má jednu společnou nit – komunikaci. Ne vždycky je mi to příjemné (s nevelkou nadsázkou o sobě často říkám, že jsem introvertní extrovert) a také jsem se tomu postupně musel učit, ale snažím se být na lidi příjemný, zajímám se o ně a myslím, že je většinou dokážu i zaujmout. Proto si myslím, že jestli jsem prodával zboží, později zprávy čtenářům a dneska znalosti žákům – v mnoha ohledech využívám komunikační schopnosti, které sice nevím, kde jsem vzal, ale podle Průchy mají v rámci vzdělávání významný efekt. Komunikace přitom zahrnuje všechny důležité charakteristiky zmiňované Vosmikem.

Nemyslím si o sobě, že jsem kdoví jak dobrým učitelem. Ještě než jsem se pustil do této práce, sám sebe jsem hodnotil někde mezi 2,8 až 3,2: „průměrnou“ kvalitu po mých poměrně krátkých zkušenostech s učením považuju za dobrou (ne nadarmo pro statistický průměr někdy také používáme pojem standard).

2.2 PRŮZKUM MEZI STUDENTY

Na základě studia odborné literatury, s přihlédnutím k anketě v Olomouckém deníku (2013), studentské anketě Katedry didaktiky fyziky Matematicko-fyzikální fakulty Karlovy univerzity (2017) a diplomové práce studenty Masarykovy univerzity (Kubaníková, 2020) a na základě vlastní úvahy jsem dal dohromady seznam vlastností, které by učitel měl mít, resp. jejichž potřebu jsem hodlal ověřit dotazníkem.

Seznam vlastností je seřazený abecedně (v závorce je uvedeno, zda je vnímám jako odborné, charakterové nebo postojoyé, byť si jsem vědomý velmi orientační přesnosti takového mého „pocitového“ třídění):

• angažovaný, prosazující nějaké hodnoty (P)	• kreativní/nápaditý (O)
• autorita, schopný udržet pořádek (P)	• kritické myšlení (O)
• demokrat (P)	• motivující (O)
• empatie, schopnost porozumět druhým (CH)	• oblíbenost, schopnost být oblíbený, kamarádský (CH)

- odlišný přístup k jednotlivým žákům podle potřeby (P)
- organizátor (O)
- schopnost aktivizovat, vést lidi k činnosti (O)
- schopnost vyjadřovat emoce (CH)
- společenskost (CH)
- spravedlivost (O)
- tolerantní (P)
- trpělivý (CH)
- upřímnost (CH)
- věcnost, nestrannost (CH)
- vtipný, zábavný (CH)
- vztah k dětem/studentům (O)
- zásadový, důsledný (P)
- znalosti, odbornost (O)
- zodpovědnost (O)

Seznam byl součástí dotazníku, který jsem rozeslal svým současným i bývalým žákům. V dotazníku měli vybrat všechny vlastnosti, které by podle nich měl učitel mít. Stejnou sadu vlastností měli k dispozici i pro třetí otázku, kde měli vybrat ty z vlastností, které mám sám. Kromě toho měli respondenti vlastními slovy uvést, která z vlastností je podle nich úplně nejdůležitější, včetně zdůvodnění, obdobně měli vybrat moji nejvýraznější vlastní. Kromě toho mi měli udělit známku od 1 do 5 podle české stupnice, a ohodnotit tak souhrnně, jaký jsem učitel. Úplné znění dotazníku je v přílohové části.

Respondenti mohli na dotazník odpovídat anonymně, nebo uvést svoje jméno. Celkem jsem dotazník poslal 44 stávajícím žákům a sedmi bývalým, vrátilo se mi 35 odpovědí.

Výsledky průzkumu přehledně zobrazuje tab. 4, kde jsou jednotlivé vlastnosti seřazené podle důležitosti. Srovnání, jak respondenti-studenti hodnotili mě, je součástí stejné tabulky, včetně zvýraznění významně odchylných hodnot.

Tab. 4: Jaké vlastnosti má mít učitel podle studentů

vlastnost	obecně	moje hodnocení	
znalosti, odbornost	100%	82,90%	
spravedlivost	91,40%	71,40%	
motivující	77,10%	45,70%	↓
empatie, schopnost porozumět druhým	77,10%	48,60%	↓
vztah k dětem/studentům	74,30%	62,90%	
zodpovědnost	74,30%	54,30%	
autorita, schopný udržet pořádek	74,30%	31,40%	↓
kreativní/nápaditý	68,60%	51,40%	
tolerantní	68,60%	82,90%	↑
trpělivý	68,60%	80%	↑
věcnost, nestrannost	65,70%	54,30%	

kritické myšlení	60%	57,10%	
schopnost aktivizovat, vést lidi k činorodosti	57,10%	34,30%	↓
upřímnost	54,30%	57,10%	
odlišný přístup k jednotlivým žákům podle potřeby	54,30%	31,40%	↓
schopnost vyjadřovat emoce	45,70%	25,70%	↓
vtipný, zábavný	45,70%	60%	↑
oblíbenost, schopnost být oblíbený, kamarádský	34,30%	40%	
zásadový, důsledný	34,30%	22,90%	↓
demokrat	31,40%	31,40%	
organizátor	28,60%	20%	
společenská	25,70%	77,10%	↑
angažovaný, prosazující nějaké hodnoty	20%	34,30%	↑

Statisticky vzato, u sedmi vlastností mám výrazně slabší shodu, než jak jejich důležitost vidí respondenti – naopak u pěti vlastností jsem silnější.

Nejklíčovější vlastností podle studentů je odbornost – uvedli to všichni respondenti, mně ji přisoudilo 83 % dotázaných.

Druhou nejžádanější vlastností je spravedlivost: vyžaduje ji 91 % respondentů, u mě ji našlo 71 % (a je to moje čtvrtá nejsilnější vlastnost).

Pro srovnání: v průzkumu zveřejněném v Učitelských novinách byla odbornost (kvalitní výuka) důležitá pro 68 % respondentů a spravedliví učitelé pro 63 % a byly tak třetím a čtvrtým nejdůležitějším faktorem výběru školy.

2.3 PODLE ZPĚTNÉ VAZBY JSEM LEPŠÍ UČITEL, NEŽ JSEM ČEKAL

Čistě statisticky moje hodnocení odpovídá očekávanému průměru. Na druhou stranu, třeba to, že výrazně více žáků mě hodnotí jako tolerantního, trpělivého, společenského nebo prosazujícího hodnoty, si osobně hodně cením. Stejně jako některá konkrétní vyjádření, která uvádím v přílohové části.

Souhrnně mě žáci hodnotí známkou 1,88, tedy výrazně lépe, než je moje vlastní sebehodnocení. Jedničku mi přitom dalo 29 %, dvojku 53 % a trojku osmnáct procent účastníků průzkumu.

ZÁVĚR

Práce mi dala dva poznatky: odborně ten, že v literatuře jsem nenašel příliš jednoznačně vymezené, jaké vlastnosti by měl mít učitel. Vlastně to chápu, protože jak ukázaly zdroje, které jsem prostudoval, odpověď vlastně nemůže být jednoznačná.

Osobně se ukázalo, že jsem dostatečně sebekritický ke svému stylu učení. Určitě mám na sobě hodně co zlepšovat, ale na druhou stranu moje přesvědčení, že se pro práci „za katedrou“ hodím, není úplně nerealistické.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Anketa: Jaké vlastnosti by měl mít učitel [online]. Olomouc: Olomoucký deník, 2013– [cit. 22. 4. 2022]. Dostupné na:

https://olomoucky.denik.cz/zpravy_region/anketa-jake-vlastnosti-by-mel-mit-ucitel-20130218.html

ČAPEK, R. *Líný učitel. Kompas moderního učitele*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe, 2020. ISBN 978-80-7496-456-5.

FEKAR, Z. *Konflikty a jejich řešení (specifické problémy školního prostředí)*. Praha, 2022. Seminární práce. Vzdělávací institut Středočeského kraje.

HARTL, P. *Psychologický slovník*. Praha: Budka, 1994. ISBN 80-901549-0-5.

Jaké vlastnosti očekávám u dobrého učitele? Do jaké míry mám já sám/sama tuto vlastnost? [online] Praha: Karlova univerzita, Matematicko-fyzikální fakulta, Katedra didaktiky fyziky, 2017– [cit. 22. 4. 2022]. Dostupné na:
https://kdf.mff.cuni.cz/vyuka/pedagogika/dopl_texty/20171122%20Dobry%20ucitel.%20Anketa.pdf

KERN, H.; MEHLOVÁ, Ch.; NOLZ, H.; PETER, M.; WINTERSPERGEROVÁ, R. *Přehled psychologie*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0871-6.

KUBANÍKOVÁ, D. *Představa ideálního vysokoškolského učitele podle studentů*. Brno, 2020. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1228-7.

PRŮCHA, J. *Psychologie učení*. Praha: Grada Publishing, 2020. ISBN 978-80-271-2853-2.

RIEBISCH, R.; LUSZCZYNSKI, H. *Poznávání učebních stylů*. Praha: VISK, 2013. ISBN 978-80-7373-119-9.

ŠTĚPÁNSKÁ, R. Uchazeči o střední školy hledají kvalitní výuku nebo dobrý kolektiv. *Učitelské noviny*. 2022, roč. 125, č. 19, s. 20, ISSN 0139-5718.

VALIŠOVÁ, A.; KASÍKOVÁ, H. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.

VOSMIK, M. *Pedagogická psychologie – vybrané kapitoly*. Praha: VISK, 2022.

PŘÍLOHY

Příloha 1: Dotazník

Příloha 2: Konkrétní vyjádření respondentů

Osobnost pedagoga očima studentů

Předem děkuji za vyplnění dotazníku a tedy pomoc s mou závěrečnou prací studia pedagogiky. Odpovídat můžete i anonymně, pokud ale uvedete svoje jméno, budu váš názor respektovat, ať je jakkoli kritický.

1. 1. Jaké vlastnosti by učitel měl mít? (Vyberte všechny, které považujete za důležité.)

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- ☐ vztah k dětem/studentům
- ☐ spravedlivost
- ☐ zodpovědnost
- ☐ znalosti, odbornost
- ☐ organizátor
- ☐ kreativní, nápaditý
- ☐ schopnost aktivizovat, vést lidi k činorodosti
- ☐ motivující
- ☐ kritické myšlení
- ☐ věcnost, nestrannost
- ☐ schopnost vyjadřovat emoce
- ☐ upřímnost
- ☐ společenskost
- ☐ vtipný, zábavný
- ☐ oblíbenost, schopnost být oblíbený, kamarádský
- ☐ empatie, schopnost porozumět druhým
- ☐ odlišný přístup k jednotlivým žákům podle potřeby
- ☐ demokrat
- ☐ autorita, schopný udržet pořádek
- ☐ zásadový, důsledný
- ☐ angažovaný, prosazující nějaké hodnoty
- ☐ tolerantní
- ☐ trpělivý
- ☐ Jiné: _____

2. 2. Která z vlastností učitele vám přijde úplně nejdůležitější a proč? (Napište vlastními slovy.)

3. 3. Které z těch vlastností mi přisoudíte? (Vyberte všechny.)

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- ☐ vztah k dětem/studentům
- ☐ spravedlivost
- ☐ zodpovědnost
- ☐ znalosti, odbornost
- ☐ organizátor
- ☐ kreativní, nápaditý
- ☐ schopnost aktivizovat, vést lidi k činorodosti
- ☐ motivující
- ☐ kritické myšlení
- ☐ věcnost, nestrannost
- ☐ schopnost vyjadřovat emoce
- ☐ upřímnost
- ☐ společenskost
- ☐ vtipný, zábavný
- ☐ oblíbenost, schopnost být oblíbený, kamarádský
- ☐ empatie, schopnost porozumět druhým
- ☐ odlišný přístup k jednotlivým žákům podle potřeby
- ☐ demokrat
- ☐ autorita, schopný udržet pořádek
- ☐ zásadový, důsledný
- ☐ angažovaný, prosazující nějaké hodnoty
- ☐ tolerantní
- ☐ trpělivý
- ☐ Jiné: _____

4. 4. A kterou z mých vlastností jste vnímali jako nejvýraznější a proč? (Napište vlastními slovy.)

5. 5. Kdybyste měli hodnotit mě jako učitele jednou souhrnnou známkou, jakou byste mi dali? (Použijte stupnici od 1 do 5 jako ve škole, kde 1 = výborný a 5 = nedostatečný.)

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ 1 (výborný)
- ☐ 2 (chvalitebný)
- ☐ 3 (dobrý)
- ☐ 4 (dostatečný)
- ☐ 5 (nedostatečný)

6. 6. Chcete-li uvést cokoli dalšího k tématu, napište to vlastními slovy.

7. Pokud chcete, uveďte svoje jméno - ale dotazník můžete odeslat i anonymně.

8. Máte-li zájem, rád vám pošlu výsledky průzkumu: stačí zaškrtnout "ano" (a samozřejmě v předchozí otázce uvést jméno - nebo jakoukoli anonymní mailovou adresu).

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

☐ ano

Obsah není vytvořen ani schválen Googlem.

Google Formuláře

Časová značka	4. A kterou z mých vlastností jste vnímali jako nejvýraznější a proč? (Napište vlastními slovy.)	5. Zámka	6. Chcete-li uvést cokoli dalšího k tématu, napište to vlastními slovy.
29.4.2022 13:08:22	Klidný a přátelský. Hodiny s vámi byli neklidnější a přátelské.	1	
29.4.2022 13:11:42	kreativita a nápaditost. při Tvých hodinách se "nespalo", dokážeš zaujmout, udržet si pozornost studentů a naučit.	1	
29.4.2022 13:24:01		2	
29.4.2022 13:47:37	Znalost v oboru. Možnost žákům nabídnout naučit se přesně tolik kolik chtějí.	2	
29.4.2022 14:46:12	Toleranci a kreativitu. Učili jsme se zkušenostmi a ne poučkami	2	
29.4.2022 14:52:36	To je těžké říct, všechny uvedené jsou na stejné úrovni.	1	
29.4.2022 14:58:28	Podle mě to je schopnost porozumět druhým. Vám jako učiteli psychologie bych řekl, že to jde dobře.	2	
29.4.2022 15:18:19	Schopnost smysluplné komunikace s ostatními, argumentace - působíte jako společensky založený člověk a je vidět, že máte zkušenosti v práci s lidmi.		Dodatek k otázce 3 a 4: určitě bych mohla hodnotit a vybírat lépe, pokud bych Vás měla na více předmětů než jen jeden.
29.4.2022 17:39:29	Nejspíš společenskost a tolerantnost. Zdálo se mi, že ke studentům (k nám) přistupujete otevřeně a přátelsky.	2	Byla jsem s Vaší formou výuky spokojená, akorát bych poradila (smím-li) zapracovat na působení autoritativněji na žáky. Myslím si, že působíte mile a přátelsky, ale měla bych problém představit si Vás v nějaké vyhrčenější situaci, kdy by bylo např. potřeba nastolit kázeň ve třídě.
29.4.2022 19:41:45	Pane učiteli, to je těžké odpovědět, ale jste velmi přátelský a spravedlivý člověk.	1	
29.4.2022 19:44:41	schopnost prosazovat své názory, je to takové nejpodstatnější na vaší osobě	3	
29.4.2022 20:27:59	jste velmi společenský a snažíte se, aby jsme se zapojily do konverzace což je podle mě velmi důležité	2	Podle mě neexistuje pedagog, který by byl dokonalý pro každého studenta. každý má na jiny vkus jak na způsob učení tak i vlastnosti, které by měl učitel mít.
30.4.2022 9:08:29	Především kritické myšlení, k dějinám filozofie to už prostě patří :)	1	

Časová značka	4. A kterou z mých vlastností jste vnímali jako nejvýraznější a proč? (Napište vlastními slovy.)	5. Znamka	6. Chcete-li uvést cokoli dalšího k tématu, napište to vlastními slovy.
30.4.2022 10:59:43	Pravděpodobně empatii, protože jste dbal i na studenty, kteří mají velkou trému nebo jim dělá problém se vyjadřovat nahlas před ostatními. Vždy jste nám vyšel vstříc.	3	
30.4.2022 14:48:42	Tolerantní, chápal jste, že filozofie není maturitní a snažil jste se nám to podávat co nejkreativněji	1	
30.4.2022 15:21:19		2	
30.4.2022 18:34:17	Kritické myšlení - někteří studenti mohou mít náročnější otázky na které je třeba být rychle připravený a zkusit se vymyslet odpověď	1	
30.4.2022 19:53:39	Zábavný, vztah k dětem/ studentům, upřímnost, motivující... Hodiny s vámi byli zábavné a hodně jsem s vaším přístupem hodně naučil.	1	Za všechno vám děkuji, a kvůli vašim hodinám a vaší osobnosti jste mi otevřel oči, a budu pokračovat dál ve studiu marketingový management.
30.4.2022 21:31:30	spravedlivost... ani nevím	3	
1.5.2022 11:20:44	Schopnost vyjadřovat emoce. Vždy, když Vás něco potěšilo, ať už to bylo cokoli, tak jste to dával najevo stejně, jako když Vás něco zklamalo nebo naštvalo.	2	
1.5.2022 11:51:08	Myslím si, že jste hodně mluvil o věcech, které Vás opravdu zajímají a baví. Bylo to vidět a to je pro studenty důležité, že nepovídáte pouze něco, co musíte.	3	
1.5.2022 22:03:39	Spravedlivost, testy jste hodnotil správně... Nikomu jste nenadržoval.	3	
2.5.2022 9:16:58	Po to jednom školním roce před 14 lety se mi to těžko hodnotí. Určitě znalost oboru a vzpomínám si, že hodiny byly zábavné a že jsi nám dával dostatek prostoru.	2	Myslím, že na 1 bych si toho pamatoval víc. Ale na škále všech mých učitelů jsi určitě patřil k těm lepším.

Časová značka	4. A kterou z mých vlastností jste vnímali jako nejvýraznější a proč? (Napište vlastními slovy.)	5. Znamka	6. Chcete-li uvést cokoli dalšího k tématu, napište to vlastními slovy.
3.5.2022 13:45:00	Věcnost a nestrannost - Ve Vašich hodinách se člověk nebál říct svůj názor, ať už byl jakýkoliv. Částečně to vyplývalo z vyučovaného předmětu, který byl přirozeně "hravější" než většina ostatních, ale líbila se mi vaše snaha spustit o problematice diskusi, vyslechnout si studenty a zároveň uvádět věci na pravou míru pouze ve zdravé míře, čili vysvětlit, popsat, ale nesoudit. Díky tomu byla při vyvolání diskuse výrazně vyšší aktivita studentů, než u většiny Vašich tehdejších kolegů.	2	
3.5.2022 19:47:27	Tolerantní - protože z hodin vím, že nikoho neodsuzujete za jeho nározy (zrovna ve filosofii velmi důležité), berete všechny takové jací jsou, bez ohledu na povahu, jste přitom spravedlivý a nestranný	2	Jste skvělý
3.5.2022 22:09:53	komunikativní a příjemný nenucený přístup, řekl bych že mezi žáky snad i oblíbený. Často ale spoléhá na aktivitu studentů, kteří často nejsou nadšení do diskuze. Doporučil bych najít cestu jak vzbudit zájem o subjekt.	2	
3.5.2022 23:42:59	Asi že jste vtipný, na vaše hodiny se těším jenom kvůli tomu.	3	
4.5.2022 11:09:45		2	
4.5.2022 12:34:01	Empatie a trpělivost	2	
4.5.2022 14:42:28	schopnost aktivizovat, vést lidi k činorodosti	2	
4.5.2022 17:56:48	Toleranci, trpělivost, kreativitu a dostatečné znalosti a odbornost daného předmětu.	1	
4.5.2022 19:12:10	znalost v oboru. Umíte mluvit z patra a víte, o co jde a předávat to.	2	
4.5.2022 20:06:06	Vtipný a zábavný, jelikož je s Vámi zábava a hodiny jsou pro mě často díky vám odpočinkové	2	
5.5.2022 10:12:57	Jste velice tolerantní a upřímný, baví vás práce co děláte..	1	
12.5.2022 8:25:10	Společenská	2	